

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FILOZOFICKÁ FAKULTA

ÚSTAV ETNOLOGIE

POSUDEK DISERTAČNÍ PRÁCE

Historie helénismu a jeho svět

předkládané na Katedře antropologie Filozofické fakulty

Západočeské university v Plzni

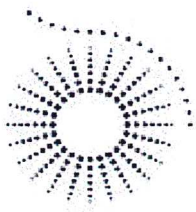
autor práce: Mgr. Pavel Vaverka

vedoucí práce: prof. RNDr. Ivo Budil, Ph.D., DSc.

Předkládaná disertační práce monumentálního rozsahu (664 stran plus přílohy) je podrobnou pozitivisticky laděnou deskripcí období helénismu, založenou především na sekundárních pramenech, s cílem prezentovat alternativní konceptualizaci této historické epochy, kterou se narozdíl od “mainstreamové” historiografie (pokud můžeme vzhledem k dnešní teoretické a metodologické pluralitě historické vědy takový termín vůbec používat, aniž bychom se dostali na půdu popularizace, popřípadě mimovědeckých textů na hranici “záhadologie” či konspiračních teorií) snaží prezentovat jako vrcholné období antiky a dobu pro další rozvoj západního světa civilizačně a kulturně významnější a hodnotnější (narozdíl od dle autora příliš přeceňovaného Říma). Solidně napsaná a svým zaměřením částečně apologetická práce se vyznačuje značnou ambiciózností badatelského úkolu hraničního s celoživotním vědeckým posláním, pečlivou prací se sekundárními prameny, více než dostatečným rozsahem a dovedným strukturováním, doplněnými bohužel nepřiliš solidně nastavenými hypotézami a výzkumnými otázkami, nedostatečnou formální úpravou a především určitou teoretickou a metodologickou rozvolněností.

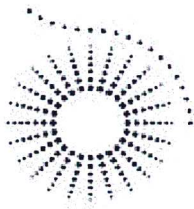
Čtivě napsanou práci je jako celek možné chápat jako fascinující narativní výlet do období helénismu, které se autor snaží představit z “nového” úhlu pohledu; významné fenomény střídají detailní popisy událostí či jevů nižšího významu, takže text občas mimoděk připomene proslavené detailní exkurzy (v celkovém konceptu, nikoli promyšlenosti)

Celetná 20, 116 42 Praha 1
tel: 221 619 622, e-mail: ethno@ff.cuni.cz

některých oponentem velice ceněných prací Jamese George Frazera či z domácích autorů Ivo T. Budila.

Vzhledem ke své odborné specializaci nejsem zcela oprávněn hodnotit kvalitu autorovy práce s prameny (respektive spíše se sekundární literaturou); moje zamyšlení je směřováno spíše širěji k otázce, zda-li je oponovaný text možné považovat za etnologický/antropologický. Samotné téma práce je určitě možné a vhodné etnologicky uchopit, byť rozhodně nejde o majoritní tématickou oblast soudobé etnologie (což oponent považuje spíše za pozitivum – výzkumnou tradici “zlatého věku antropologie”, spjatou s etnografickým výzkumem specifických kultur či společností a sociologizujícími metodologickými a metodickými postupy jako je zúčastněné pozorování a různé typy rozhovorů, považuje ve shodě s vedoucím práce Ivo T. Budilem za pro obor značně limitující). Problematictější se jeví otázka použitého přístupu k zvolenému tématu, tedy metodologie. Tu autor vymezuje v metodologické části práce (včetně základních přístupů, které bude v práci používat: komparativní, kriticko-analytický a interpretativní historický výzkum – které nejsou samy o sobě příliš “etnologickými”) takto: *“Mým hlavním cílem nebyl faktograficky zaměřený přehled dějin starověku, protože v tomto ohledu nelze konkurovat velkým syntézám minulosti, ale ukázat, jakým způsobem byl transformován, modifikován pohled na civilizace starověkého Středomoří. V době první poloviny 18. stol. až první poloviny 20. stol. Tedy v dobách, kdy docházelo k formování západních historických, orientálních věd. Pokusil jsem se ukázat, jaké sociální, kulturně historické a ideologické faktory tohoto “vynalézání” západním způsobem ovlivnily. Snažil jsem se zároveň vyvarovat ideologického předporozumění dané problematiky, které prostupují i jinak zdařilé dekonstrukce inspirované sémiotikou.”* (s. 17, stylistika autor oponované práce). Po přečtení těchto řádek oponent nabyl dojmu, že se bude jednat o jakési kritické zhodnocení “helénistického paradigmatu”, tedy narativistickou kritiku této oblasti dějepisectví, doplněné detailním popisem kontextu jeho konstruování. Bohužel musím konstatovat, že s ničím takovým se v práci (až na drobné úvahy spíše esejistické povahy) nesetkávám – práce není ničím jiným než sice detailním a zřejmě i solidním pokusem o nový faktografický přehled (části) dějin starověku, tedy přesně tím, za co ji autor v metodologické části své práce *nepovažuje*. Z mého pohledu jde tedy spíše o práci historickou, možná vhodnější k obhajobě

na některém z ústavů zabývajících se bádáním v oblasti historiografie, především klasických studií.

Ne že by práce jako celek neobsahovala zajímavá místa vztahující se k etnologickému/antropologickému diskurzu – například úvaha o “výzvách období helénismu” pro soudobý svět, jako jsou otázky začlenění více etnik do jednoho státu, či úlohy vedoucí kultury (s. 11). Podobně zajímavě, aktuálně a anachronicky zároveň, vyznívají i autorovy úvahy o kulturní diverzitě, kulturním relativismu, multikulturalismu a především ekologii. Místy sympatické jsou i autorovy tirády proti přetrvávající akademické i celospolečenské adoraci Říma a jeho negativnímu civilizačnímu i pauperizačnímu působení (s. 265), včetně popkulturních exkurzů (s. 637); autor Řím (a křesťanství – viz s. 633, kde se hovoří o jeho “zhoubném působení”) skutečně nemá příliš rád, ale neuvědomuje si, že význam Říma byl do značné míry definován nikoli jen na základě akademických historických bádání, ale především jeho symbolickým využitím křesťanskou církví a pozdější Svatou říší římskou, nemluvě o renesanci a humanismu; proti této obrovské symbolické moci Říma je trochu donkichotské bojovat pozitivistickým poukázáním na odlišná historická “fakta” (navíc když autor slibuje něco zcela jiného, tedy dekonstrukci dominantního helénistického narativu s přihlédnutím k jeho sociálnímu, kulturnímu, historickému a ideologickému kontextu). Autor se místy impresionisticky pokouší i o postižení “významu helénismu” na základě konkrétních dat, celkově ale není zcela jasné, co je na práci vlastně “etnologického”.

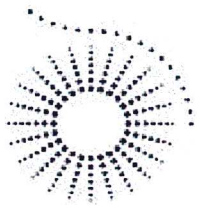
Disciplinárnímu zařazení práce do oblasti historiografie na druhou stranu ale bohužel brání určitá neobeznámenost s moderní historiografickou teorií; např. Jeana Pierra Vernanta je dosti problematické považovat za “člena 3. generace francouzské historické školy *longue durée*” – s. 15); autor práce měl zřejmě na mysli “školu” *Annales*, ke které je Vernanta možné dle většiny autorit dějin oboru řadit jen poměrně obtížně; obvykle bývá chápán spíše jako badatel rozvíjející dobově oblíbené strukturalistické přístupy, ovlivněné dílem Clauda Lévi-Strausse, není tedy vhodnějšího autora k etnologickému uchopování starověké tematiky (byť se Vernant zabýval možná výrazněji texty – mýtem a literaturou – a jejich sociálními kontexty); autor jeho přístupy ale bohužel, přes rétorické deklarační opaku, příliš inspirován nebyl.

Další významní historici jsou pro změnu téměř konzistentně uváděni se zkomolenými jmény, například “Fustel de Coulange”, označovaný tak chybně od s. 34 až do konce textu, správně “Fustel de Coulanges”; a především vzhledem k deklarovanému zaměření práce zcela zásadní, ale prakticky vůbec nevyužitý Hayden White, neustále, včetně poznámkového aparátu, chybně od s. 24 označovaný jako “White Hayden” (zde autor neregistruje vydání českých překladů jeho zásadních prací *Tropika diskurzu* [Praha: Karolinum 2010] a *Metahistorie* [Brno: Host 2011]); díla obou autorů navíc absentují v seznamu použité literatury. Přiznávám se také, že ne zcela rozumím autorově sumarizaci díla Edwarda Saida na s. 45.

Vzhledem k deklarované “etnologické” analýze daného dějinného období v práci postrádám alespoň zmínku o monumentální studii amerického kulturního antropologa Alfreda Louise Kroebera *Configurations of Cultural Growth* z roku 1944 – která se jako jedno z mála děl “velkých jmen” zlatého věku světové antropologie věnovala historické problematice včetně antiky. Pokud se autor chtěl ve své práci věnovat kontextuální “narativistické” kritice historiografického uchopování určité dějinné epochy, nabízí se současnou americkou antropologií výrazně využívaná, ale u nás nepříliš akcentovaná studie Michela-Rolpha Trouillota *Silencing the Past. Power and Production of History* z roku 1997; vzhledem k údajnému konstruktivismu určitých tradic pak v domácím etnologickém kontextu až příliš často (a většinou zcela nevhodně) citovaný sborník *The Invention of Tradition* redigovaný Ericem Hobsbawmem a Terencem Rangerem z roku 1982. Autorův text je ale inspirací tohoto typu téměř prost; metodicky dominantně používá jakousi svébytnou variantu “objektivistického”, respektive “naturalistického” přístupu, pracující pouze s pozitivisticky chápanými prameny.

Z formálního hlediska je práce bohužel na hranici akceptovatelnosti, což zamrzí především proto, že jde o práci disertační, navíc již k obhajobě jednou předloženou. Možná jsem v tomto ohledu poněkud staromódní, ale autorova stylistika a práce s jazykem je vzhledem k úrovni a rozsahu myšlenek textu nedokonalá, s často nelogicky uzavíranými větami ztěžujícími porozumění textu, někdy na hranici jazykové normy (především co se používání čárek, ale i větné vazby týče). S prvními nekonzistencemi se tak setkáváme již v třetí větě na s. 1 (“*V makrohistorické perspektivě, obecném podvědomí se totiž helénistickému*

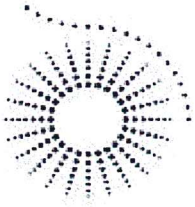

období historie, jeho významu nedostalo pozornosti, kterou si tento úsek dějin zaslouhuje) – autor má zřejmě na mysli “historické povědomí” (v této souvislosti doporučuji zamyslet se nad tímto termínem při četbě prací Miroslava Hrocha, Maurice Halbwachse, Pierra Nory, Jana Assmanna, Petera Burkeho či Jacquese Le Goffa); jen na první straně práce ostatně nacházíme hned tři prohřešky proti české jazykové normě.

Poznámkový aparát práce je formálně nesjednocen, poměrně často absentují tečky na koncích vět včetně jiných překlepů a formálních nekonzistencí, literatura je citována několika různými způsoby. Práce obsahuje i relativně značné množství překlepů (ilustrativně jen např. na s. 37: Spenglerův *Untergang des Abendlandes* – správně *Der Untergang des Abendlandes* a M. Benedictová – správně R. Benedictová). Celá řada děl citovaných v poznámkovém aparátu absentuje v seznamu použité literatury, včetně děl samotného vedoucího práce.

V kontrastu k těmto pochybením je ale ambicióznost autora poměrně značná; pokouší se dokonce stanovit novou periodizaci řeckých starověkých dějin (s. 6-7 oponované práce), popřípadě vysvětlit příčiny nikoli konvenčně “úpadku a pádu”, ale naopak vzestupu Říma (s. 400), a svůj sympatický boj proti dominantnímu helénistickému historickému narativu vede na mnoha frontách zároveň (včetně kritiky popularizační televizní série BBC na s. 396-397).

Samotné obecné zaměření práce je přesto třeba nepochybně uvítat; stejnému tématu se badatel ostatně, pokud je mi dobře známo, úspěšně věnuje v rámci své publicistické a autorské činnosti; detailní obeznámenost vykazuje autor především v oblasti dějin vojenství. Práce zřetelně vykazuje důkladný a sympaticky nadšený zájem o problematiku, místy až intimní povahy (s. 403), byť autorův boj proti “římskému narativu”, ve kterém žije nebo žil celý Západ, považuji za velice obtížný a především vedený ne zcela vhodnými prostředky. Přesto oceňuji poctivý přístup k práci, který je patrný především v dovedném výběru detailů, schopnosti komparace a abstrakce, a v neposlední řadě snaze o nalezení univerzálněji platných závěrů.

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FILOZOFICKÁ FAKULTA

ÚSTAV ETNOLOGIE

Závěrem je možné konstatovat, že práce – i přes výše zmíněné výtky, míněné ovšem zcela pozitivně, jako pobídky k potenciální další badatelské, především popularizační práci na tomto poli – představuje cenný přínos pro domácí historiograficky laděná bádání období starověku.

Práce ve svém obecném tématu vykazuje značný badatelský potenciál a upravený výstup z ní by mohl být jistě vítaným *publikovaným* příspěvkem k nepochybně zajímavému tématu, především co se vojenských dějin starověku týče. Vzhledem k její teoretické nekonzistenci, metodologickému rozvolnění, formálním nedostatkům a především určitým pochybnostem, zda patří do etnologického diskurzu, si bohužel dovoluji vyslovit hodnocení směřující k nedostatečnému naplnění požadavků kladených na práce tohoto typu v oboru etnologie a na tomto základě její *nedoporučení k obhajobě* ve stávající podobě; jiná situace by ale možná mohla nastat na studijních oborech zaměřených na problematiku historických, popřípadě klasických studií.

V Praze dne 19. května 2014

PhDr. Petr Janeček, Ph.D.

Ústav etnologie

Filozofická fakulta

Univerzita Karlova v Praze